

- витку суспільства: Автореф. дис. ... д-ра філ. наук. — К., 1992. — 39с.; Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки.—М.:Наука, 1985.—228с. та ін.
4. Солганик Г.Я. Системний аналіз газетної лексики й джерела її формування: Автореф. дис. ... д-ра філ. наук. — М., 1976. — С.28.
  5. Вольф Е.М. Значч. праця. — С. 22.
  6. Сергеев Ю.А. Прагматична функція усталених словосполучень у газетному тексті // Мовознавство. — 1986.—№2.—С. 55.

Світлана Станіславська

СЕМАНТИКА СКЛАДНОЇ НОМІНАТИВНОЇ ОДИНИЦІ В МЕЖАХ ЗАЙМЕННИКОВО-СПІВВІДНОСНОГО РЕЧЕННЯ ПРОСТОРОВОГО ЗНАЧЕННЯ

Теорія номінації¹ є важливою ділянкою сучасних лінгвістичних досліджень, бо має за мету пояснити, як проходить у мові "закріплення понятійних ознак, що відображають особливості предметів" [5, 19]. Важливим питанням теорії номінації є визначення того, ям з мовних одиниць вважаються одиницями номінації і взагалі із яких засобів будуються номінативні ресурси мови. Дня того, щоб бути одиницею номінації, ця одиниця повинна забезпечувати одну вимогу — позначати, служити назвою, здійснювати номінативну функцію, тобто репрезентувати об'єкт засобами мови. Відповідно до сучасних уявлень, такими одиницями є "одиниці будь-якої структурної простоти чи, навпаки, складності, будь-якої протяжності, будь-якого генезису" [6, 38]. Процес найменування вивчався, головним чином, на іменних класах слів, згодом у дослідження номінативних функцій були втягнуті й інші класи слів. З часом у полі зору ономазіології з'явилися і аналітичні найменування різних типів — фразеологічні звороти, зв'язані словосполучення, багатослівні терміни (Никитевич, 1973; Телия, 1981).

Оригінальна концепція номінативного аспекту речення дала змогу визнати, що в теорію номінації входить і розділ синтаксису, який вивчає "способи позначення цілісних подій" [1, 299].

Наявність в арсеналі номінативних засобів, крім лексичних, також синтаксичних одиниць пояснюється певною обмеженістю номінативних можливостей лексичної системи. Лексичні ресурси мови є дещо малочисельними для відображення різноманітних ситуацій дійсності. Певні синтаксичні моделі мають більші номінативні можливості, аніж слово, бо є назвами повнішими і розчленованими. Втім, існують і ситуації, коли мовець відчуває брак засобів у своєму арсеналі. Тоді з'являються перифрази, певні синтаксичні моделі, котрі компенсують відсутність прямих номінантів.

Засобами малого синтаксису є номінативні блоки, що є еквівалентами слова, але за протяжністю більші за нього.

Дериваційний синтаксис розглядає поняття синтаксичної деривації у зв'язку із застосуванням його до синтаксичного рівня мови. синтаксичною деривацією стали називати процеси творення одних синтаксичних одиниць від інших [7] або лише процеси творення речень [2].

Обмеження синтаксичної деривації лише сферою речення не є правомірним, бо словосполучення й мінімальні синтаксичні одиниці залишилися поза увагою при вивченні словотвірних процесів. На необхідність охоплення поняттям синтаксичної похідності всіх трьох синтаксичних одиниць вказує К.П.Городенська [3]. Новим у дериваційному синтаксисі стало й те, що напрям дериваційного акту зворотний щодо напряму такого ж акту в афіксальному словотворі. Дериваційні перетворення речення в словосполучення або словосполучення в мінімальну синтаксичну одиницю теоретично обгрунтовані й досліджені (Вихованець, 1980; Городенська, 1991). Лише в окремих працях знаходимо серед засобів малого синтаксису, крім словосполучення, номінативні блоки, які побудовані за схемою "співвідносне слово + підрядна частина", як наприклад: "Гроші, як і люди, хочуть бути там, де їм краще" (з газети).

Номінативні блоки "співвідносне слово + підрядна частина" належать до синтаксичних сполучень, що виникають як результат зв'язку між компонентами *різної природи*. Зауважимо, що В.А.Белошاپкова серед восьми можливих синтаксичних сполук називає "слово + просте речення", яке існує в царині складнопідрядного речення нерозчленованої структури.

¹ Існує й інша точка зору - Г.О.Золотової, яка інакше визначає напрям похідності синтаксичних одиниць - від мінімальної

синтаксичної одиниці до словосполучення та речення [4, 65-66].

Номінативна функція блока "співвідносне слово + підрядна частина" є специфічною. Здійснювана ним номінація — описова. Вона може дорівнювати за значенням прямому найменуванню лексеми, наприклад: *Тоді стинився він [потик] серед вулиці, задер голову туди, де вже зовсім синьо світилось небо, аж бриль йому зсунувся з голови.* (В.Шевчук). Пор.: * *Тоді стинився він [потик] серед вулиці, задер голосу до неба* і т.д.; *"Тепер можете й перепочити, "легконогі", - думав про оленів Єгер, неквапно переставляючи икарбуни туди, де впала скошена пострілом рись* (Р.Федорів) і * *"Тепер можете й перепочити, "легконогі", - думав про оленів Єгер, неквапно переставляючи икарбуни до вбитої рисі.* Описовий номінант у вигляді блока може і не мати відповідно аналога-слова, як наприклад: *Згризенний в гальку, камінь сіріє берегами, а там, де море встигло стерти його в білий пісок, воно грало над ним блакитними вогнями перемоги,* (М.Коцюбинський); *Іду туди, де заледве протиснутися можна між натовпом, і не помиляюсь.* (В.Лідмогильний).

" Часто у блоці позиція співвідносного слова може бути не заміщеною або ж у його ролі вживаються власне прислівники чи прислівникові сполуки зі значенням дистантної локалізації щодо просторового орієнтира, як-от: *"Все має голос доброти й привіту, Де золота снується в соснах нить"* (Д.Павличко); *Нікчемна, а й вона отрути жменьку вкинула, де наклепи варилися,* [і є в його загибелі також її вина] (Л.Костенко); [Самотність - вірна подруга моя] - *Іде за мною вслід, куди не рушу ...* (М.Вороний) Як правило, класифікуючою складовою номінативних блоків згаданих конструкцій є співвідносні слова *там, туди* та їх аналоги - власне прислівники, рідше *звідти, всюди,* а підрядна частина становить собою семантичну складову, компенсуючи їх неповнозначність. Слід зауважити, що більшість номінативних блоків у складі займенниково-співвідносних речень просторової семантики мають лексичне тотожні іменники. Позначення місця засобом малого синтаксису зумовлене як мовними, так і психолінгвістичними чинниками. Так, якщо у наміри мовця не входить дати пряме найменування просторовому орієнтиру, а позначити його "опосередковано", через події, процеси, явища, то у нагоді стає номінативний блок. Часто автор не може чітко локалізувати подію або ж у цьому не виникає такої потреби: *Там, де втомна б темінь тоне Кучерявий вечір, Хтось невтомним дзвоном дзвонить Про чарівні речі* (Д.Загуб). Іноді вживання номінативного блока замість лексеми — прямого номінанта зумовлене небажанням мовця назвати місце події: *Сідайте, пане, в свою колясу та їдьте туди, відкіля приїхали* (Б.Грінченко); *Побіг [Рафалович] вулицею туди, куди вона могла піти, блукав очима серед юрби прохожих - її не було* (І.Франко).

Якщо ж мовець хоче привернути увагу слухачів до часу, протягом якого відбувається подія, то номінативний блок містить у своєму складі темпоральні лексеми, наприклад: *7 там, де півроку тому квітнули вільні хутори, жене тепер пан на паницину покірливого посполита* (З.Тулуб).

Для автора іноді є несуттєвою точна локалізація події, бо він зосереджує і концентрує увагу на діях і процесах героїв, як-от: - *У кого поцупиє? - запитав його сусід, такий собі задакуватий парубійко, із тих, які більше, ніж роблять, говорять там, де треба мовчати, мовчать тоді, коли треба говорити* (В.Кулаковський).

Крім власне називної, номінативні блоки у складі займенниково-співвідносних конструкцій просторової семантики виконують і номінативно-експресивну функцію, даючи експресивну характеристику позначуваного місця: / *так, де вимерлі провулки пограбли свідками німими, ти, ніби випорснута з муки, розсипалася вся лункими підборами* (В.Стус); *Ми, як могли, боролися з хвилями, але вони нас погнали туди, де вже й море, і небо, і темінь, і грім біснувалися в одному клубку ...* (М.Стельмах). Номінативний блок може виконувати і номінативно-ефемістичну функцію, описово замінюючи прямий номінат, який є небажаним через причини етичного чи естетичного характеру: *Ще шестирічним хлопчиком його відлучили від матері і завезли туди, де він, заледве ставши підлітком, пізнав розкіш розпустити і пицтва* (Р.Іваничук).

Трапляються конструкції, в яких номінативний блок виконує номінативно-синонімічну функцію, як наприклад, у реченні *Пісня волі, споетизованої, може, в дні лихоліття, чаруючим акордом лупала в серцях молоді, поривала її туди, де ще не чути кайданів, скованих на людей людьми* (М.Коцюбинський). Він виступає синонімом до прямого номінанта "воля", вжитого у головній частині займенниково-співвідносної конструкції.

Номінативно-поширювальна функція номінативного блока дозволяє авторові охарактеризувати також місце, що є абстрактним і невідомим для нього, але видається досить важливим, як-от: *Ведіть*

нас туди, де ніхто ще не втоптавав шляху, Де непридавлені тілом нагії душі бувають (І.Франко). Про деяку семантичну і формальну автономність номінативних блоків свідчить і те, що вони здатні виступати у ролі заголовків, найменувань на зразок *Туди, де сонце сходить; Там, де Ятрань круто в'ється* (назви народних пісень), функціонувати як парцельовані конструкції самостійно, поза межами складного речення *А я все вище, вище, вище! Туди, де хмари обнялись* (Г.Чубач); *Ми з батьком завжди вище човном переїздили. Тамечки, де переправа* (МЛригара).

Трапляються конструкції, в яких номінативний блок уживається в ролі встановленого компонента, наприклад: *А далі йшли повстанці - з заводів, з шахт, з Донеччини, з Криворіжжя (відтіль, де на ставок верби похилилися* (М.Хвильовий).

У порівнянні зі словосполученням номінативний блок є найбільш конкретним, суб'єктивним і функціонально різноманітним засобом позначення просторового орієнтира. Описове найменування дозволяє компенсувати певну обмеженість лексичної системи за допомогою двох аспектів номінативного, який організує одиницю семантичне, і комунікативного, який виявляється насамперед у її предикативності. Ці функціональні аспекти номінативного блока перебувають у певній рівновазі. Якщо ж корелят та релят синтаксичного утворення вживаються дистантно або ж підрядна частина знаходиться у препозиції щодо головної, то номінація ослаблюється, наприклад: *Де оком не доглянеш, там калиткою доплаташ; Весна/Прекрасна, чарівна, Скрізь животворча, де не стане* (О.Олесь).

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл.—М.: Наука, 1976.
2. Белошапкова В.А. О понятии синтаксической производности // Русский язык за рубежом, 1986, *№6.
3. Городенська К.Г. Деривация синтаксичних одиниць. — К., Наукова думка, 1991.
4. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка.—М.: Наука, 1973.
5. Колшанский Г.В. Некоторое вопросы семантики языка в гносеологическом аспекте — в кн.: Принципы и методы семантических исследований. —М.: Наука, 1976.
6. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности. — М.: Наука, 1986.
7. Мурзин Л.Н. Синтаксическая деривация. — Пермь, 1974.

Віктор Рачкевич

ПРОБЛЕМАТИЧНІ КОНСТРУКЦІЇ З *-ING* ФОРМАМИ

Слова з постпозитивною морфемою *-ing* практично у всі часи були об'єктом досліджень лінгвістів, проте в сучасній англістиці по даній темі все ще існує багато протиріч та невирішених питань. Порівняно недавно ще висловлювалася думка про те, що краще навіть не намагатися класифікувати такі слова, оскільки це пов'язано з великими труднощами.

В сучасній англійській мові *ing*-форма представляє один з її найчисленніших розрядів слів, навіть якщо не брати до уваги форми *Continuous*. На одній середній сторінці художнього тексту вони зустрічаються понад шість разів. По частоті вживання їх можна порівняти лише з артиклями. Формант *-ing* приєднується практично до всіх дієслів (за винятком модальних), а передбачуваність значень та смислів новоутворених одиниць достатньо висока. Про це говорять багато англістів:

“найбільша група похідних імен від англійських безафіксальних дієслів” [7, ПО], “висока поєднувальна можливість суфікса *-ing* - характерна риса протягом всієї історії англійської мови” (3, 192-193), “абсолютна продуктивність” [2, 78], “продуктивність та стабільність” [1, II]. Невдячливість на це, комплексного опису всіх таких одиниць в англістиці не існує.

Закордонні та вітчизняні лінгвісти неодноразово пропонували Об'єднати *in*[^]-форми в одну групу слів - “вербиди”, “непредикативні форми”, “омоніми на *-ing*”, “*ing*-форма” [6, 108] - без будь-якого внутрішнього поділу. Проте в мові *ing*-форма набуває різні смислові відтінки. Багатогранні і її синтаксичні функції. Часто таке розмаїття можна бачити в одному реченні: “He moved on, his painfully gasping breathing echoing back”.

Окремі лінгвісти пропонують виділити групу неособових форм дієслова на *-ing*, в котру входили би і дієприкметники I і герундій. М.Н.Орембовська [5] та Б.А.Біліш [4] в даному випадку стверджують, що це одна і та сама форма, що виконує різні функції в реченні і набуває різні значення. Дане твердження протирічить одному з філософських законів про те, що форма суттєва, а суть має свою